

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ЦІННІСНО ОРІЄНТОВАНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ

У статті проаналізовано особливості соціально-педагогічної підтримки ціннісно орієнтованої активності молодших підлітків. Наведено характеристики понять “соціально-педагогічна підтримка”, “ціннісно орієнтована активність”. Схарактеризовані умови організації соціально-педагогічної підтримки, визначено її завдання, зміст, форми та методи. Особлива увага зосереджена на соціально-педагогічних методах підтримки ціннісно орієнтованої активності молодших підлітків.

Ключові слова: соціально-педагогічна підтримка, ціннісно орієнтована активність, молодший підлітковий вік, форми, методи.

Соціально-педагогічна підтримка є однією з актуальних категорій сучасної педагогічної теорії і практики. Вона належить до тих ресурсів, які допомагають особистості пристосуватись, розв’язувати власні проблеми і виступає фактором успішної адаптації людини у соціумі. Особливо значущим регулятором життєдіяльності й поведінки підлітка є цінності та ціннісні орієнтації. Ціннісні орієнтири регулюють поведінку і діяльність особистості в суспільстві, визначаючи її дії і вчинки. У соціальній площині підліток залишається школярем, але спостерігається емоційний вакуум: старі мотиви молодшого школяра зруйновані, а нові ще не сформовані. Тому важливо в цей період, відповідно до вікових особливостей, визначити труднощі та підтримати ціннісно орієнтовану активність молодшого підлітка.

Ідеї педагогічної підтримки наявні у працях багатьох представників гуманістичного напрямку в педагогіці. Уявлення про її суть різні, але загалом їх поєднує ідея про необхідність надання допомоги, заохочення, створення умов для максимальної реалізації потенційних можливостей особистості.

У малій енциклопедії із соціальної педагогіки зазначено, що серед пріоритетних завдань соціально-педагогічної діяльності є і завдання з “надання соціальної, психологічної, педагогічної підтримки та допомоги особистості” [5, с. 265].

Основне, що відрізняє педагогічну підтримку від соціально-педагогічної, – по-перше, значно ширший діапазон функціонування і, по-друге, суттєві відмінності у функціональному призначенні й застосуванні. Це підтверджує й аналіз явлень науковців.

Ми погоджуємось з позицією вчених, що соціально-педагогічна підтримка – це допомога, сприяння; діяльність педагога, спрямована на стимулювання саморозвитку, самовиховання учня як індивідуальності; комплекс заходів, котрі надають можливість оптимізувати процеси освіти, навчання і виховання підростаючого покоління; особливий вид педагогічної діяльності, орієнтованої на впорядкування дій різних суб'єктів соціальних і виховних впливів на особистість; система певних дій, об'єднаних необхідністю оптимізувати взаємодію кількох суб'єктів соціалізації з метою створення сприятливого середовища для формування особистості.

Сучасне українське суспільство актуалізує проблеми виховання учня як активного суб'єкта життєдіяльності, здатного діяти цілеспрямовано та самостійно, здійснювати власний вибір і відповідати за наслідки своєї діяльності, брати активну участь у громадських справах. Саме активність особистості передбачає її свідоме, творче ставлення до життя і ґрунтується на взаємодії з навколишнім соціальним середовищем та передбачає зв'язок з духовним життям суспільства. Вона виявляється в активній життєвій позиції, основою якої є система поглядів, переконань, ставлення до дійсності.

У таких умовах для кожного підлітка виникає неповторна ситуація спілкування та міжособистісних відносин, кожний займає певну життєву позицію. Життєва позиція формує те, про що підлітки думають, що відчувають, роблять, на що сподіваються і чого уникають. Сім'я, шкільні товариші мають велике значення – як пізнавальні, емоційні та поведінкові регулятори.

Виховання підростаючого покоління наразі має бути орієнтоване на розвиток активності особистості, складовими якої є мобільність, зрілість, оскільки в сучасних умовах вже не можна обмежитися лише засвоєнням суспільно визнаних норм і правил та досвіду. У нових умовах розвитку стає актуальним оновлення змісту і методів виховання з орієнтацією на самостійність та вільний розвиток людини, формування активної життєвої позиції. Тому це дослідження важливе,

зокрема необхідністю глибокого пізнання процесу соціально-педагогічної підтримки дітей та учнівської молоді.

У контексті нашого дослідження зупинимось на особливостях соціально-педагогічної підтримки ціннісно орієнтованої активності молодших підлітків. Захоплення молодших підлітків характеризуються безпосередністю. Їх цікавить все, що “впадає в око”. Внутрішній світ людини, її душевні якості – розум, почуття, сила волі – менш приваблюють. Діючи, підлітки значну увагу приділяють враженню від них. Наслідки відходять на другий план. У своїх вчинках діти проявляють імпульсивність, безконтрольність, вони недостатньо усвідомлюють власні дії і не завжди здатні до самоаналізу.

Соціальна ситуація розвитку підлітка особливо залежить від сім’ї та власної активності, спрямованості на засвоєння нових зразків поведінки та цінностей, на побудову стосунків з дорослими. Це дає змогу підлітку залучитися до суспільно корисної діяльності, за допомогою якої розширюється сфера світосприйняття. У молодших підлітків знижена пізнавальна активність у навчальній діяльності, активне пізнання міжособистісних відносин. В особистісній сфері розвитку проявляється нестабільність засвоєних соціальних норм та цінностей. Соціальна сфера розвитку орієнтована на спілкування з однолітками своєї статі [3, с. 195].

Важливими є процес входження дитини в соціальне середовище в умовах загальноосвітнього закладу, формування норм поведінки, прояв активності, що відповідають вимогам суспільства у певній ситуації. Якщо дитина не засвоює позитивного соціального досвіду, не може адаптуватися до взірців поведінки та вимог суспільства, то процес соціалізації порушується, а поведінка дитини стає соціально дезадаптованою. Від того, настільки своєчасною і цілевідповідною буде допомога та підтримка активності підлітка, залежить профілактика ризикованої поведінки.

Сутність ціннісно орієнтованої активності підлітків полягає в цілеспрямованому сприйнятті й оцінюванні ними соціальних значень тих чи інших явищ, процесів і об’єктів навколишньої дійсності та формуванні у зв’язку з цим їх особистісних смислів. Якщо вважати, що особистісний смисл є відображенням свободи особи в її оцінках, прихильностях, симпатіях і антипатіях, то підтримка ціннісно орієнтованої активності

становить розвиток інтелектуальної, моральної свободи особистості, як повноправного громадянина суспільства.

Ціннісно орієнтована активність змінюється залежно від того, що в той чи інший момент виступає об'єктом оцінної діяльності підлітка, тобто що сприймається ними як цінне або нецінне. Треба зауважити, що не тільки діти, але й дорослі часто приймають за цінність те, що насправді нею не є, і, навпаки, не бачать цінності в тому, що дійсно є цінним.

Основними об'єктами, до яких у підлітків має бути сформовано адекватне ставлення, є суспільство, колектив, людина як вища цінність, природа, наука (вчення), мистецтво та ін. (наприклад, мир, дружба, мати, батько, родина та її захист, здоров'я, праця, індивідуальність тощо).

Специфіка ціннісно орієнтованої активності зумовлена самою її сутністю, тим, що її важко спостерігати. Саме її прихованість від зовнішнього спостереження становить особливу складність для управління нею. Крім того, вона так само, як гра, спілкування і громадська діяльність, не має предметного результату, а виховний результат дуже важко зафіксувати в певний конкретний момент (за зовнішніми емоційними реакціями і висловлюваннями вихованців).

До специфічних особливостей ціннісно орієнтованої активності належить також і те, що в ній надається максимальна свобода вибору. Насильно, тобто без внутрішнього прийняття, жодна ідея не може бути впроваджена у свідомість особистості. Педагогічні умови організації ціннісно орієнтованої активності визначаються її специфікою, і насамперед тією обставиною, що необхідно виключити примус у будь-яких його формах. Педагог повинен враховувати факт свободи вибору. Кожен вихованець має йти на заходи з питаннями, на які він отримає відповіді, розібравшись сам, звертаючись до різноманітних джерел, або з допомогою педагога, який, своєю чергою, готуючись до зустрічі з дітьми, обов'язково вивчає наукову літературу.

Ціннісно орієнтована активність пронизує усі види діяльності й організовується педагогом з урахуванням потреб підлітків отримати відповіді на світоглядні запитання і з прямою метою формування адекватних ставлень до основних життєвих цінностей. Основу ціннісно орієнтованої активності становить спілкування, обмін цінностями. Очевидний зв'язок

ціннісно орієнтованої активності з громадською, котра, який би скромний характер не мала, завжди чинить сильний вплив на людину, змінює внутрішній вигляд вихованця, формує у нього потребу активного творення як властивість особистості.

Для вдалої соціально-педагогічної підтримки ціннісно орієнтованої активності молодших підлітків необхідно мати дані особистісних якостей кожного учня. Із урахуванням таких даних педагог аналізує оптимальні шляхи проектування соціально-педагогічної підтримки. Важливо вивчити індивідуальні особливості та втілити особистісно орієнтований підхід у роботі з дітьми. За допомогою отриманих результатів діагностики можна виявити основні суб'єкти виховного впливу; визначити та підібрати оптимальні форми соціально-педагогічної підтримки; спланувати програму дій за безпосередньою участю учнів на основі структурування, персоналізації, нормування і моделювання основних видів діяльності, відбору форм особистісно розвивальної взаємодії; підготувати методи і процедури; підібрати тих дітей, котрі потребують корекції у розвитку й поведінці.

Для подолання наявної проблеми необхідно зосередити зусилля класних керівників та соціальних педагогів для вирішення таких завдань:

- проведення соціально-педагогічної роботи з підлітками (надавати знання та формувати уміння, виховувати гуманне, толерантне ставлення до інших; розвивати комунікативні та організаційні навички; підвищувати рівень самостійності; формувати позитивну мотивацію);
- просвітницька робота з батьками.

Організація соціально-педагогічної підтримки визначається сукупністю, узгодженістю змісту, форм і методів, які мають забезпечити такі умови:

- підвищення рівня знань підлітків;
- формування позитивної мотивації;
- розвиток самостійності, комунікативних та організаційних навичок;
- організація відповідної просвітницької роботи з батьками.

На батьківських зборах важливо зробити повідомлення про важливість і необхідність розвитку та підтримки активності підлітків. Індивідуальні консультації слід здійснювати, спираючись на дані педагогічної діагностики (поділитися з

батьками висновками про соціальну ситуацію розвитку та здібностей окремої дитини, виділити найбільш актуальні для батьків аспекти обговорюваної теми).

До роботи з підлітками та їхніми батьками мають бути залучені соціальні педагоги. В організації експерименту та під час проведення занять з підлітками дуже важливо врахувати їх особистий життєвий досвід – сукупність знань, умінь, переконань та переживань щодо тих чи інших життєвих ситуацій. Слід також врахувати, що в підлітковому віці особистість майже не має досвіду виходу із певних стресових станів. Підлітки настільки переймаються своїм визнанням серед однолітків, що не вважають за можливе звертатися до них по допомогу.

Ціннісний компонент може реалізуватися через засвоєння підлітками знань та понять про морально-психологічну стійкість особистості; виховання культури мотивів, потреб, бажань, захоплень підлітків; формування критичного ставлення до деяких атрибутів негативної молодіжної субкультури та ризикованої поведінки. Сприйняття та аналіз отриманої інформації давали можливість підліткам розширити власний досвід, порівняти його з чужим. У реалізації мотиваційного компонента можна визначити такі способи педагогічного впливу: рольові ігри; вправи, що сприяють розумінню власного емоційного стану та стану інших людей; створення ситуацій, які дозволяють прийняти роль іншого та подивитися на себе з боку; усвідомлення наслідків своїх дій та вчинків у стосунках з рідними і друзями; прогнозування подій власного життя. Діяльнісний компонент може втілюватись через набуття підлітками практичних умінь і навичок, які значною мірою зумовлюють поведінку у схожих життєвих обставинах, спрямовані на формування конструктивного мислення, і здійснення вчинків за можливості використання їх у подальшому житті; пошук форм і видів проведення вільного часу з користю для себе і інших.

Саме підтримка всіх цих компонентів у взаємозв'язку дасть змогу проявити ініціативу, самостійність, самодіяльність та, безумовно, попередити ризиковану поведінку.

В організації соціально-педагогічної підтримки може бути використаний комплекс взаємопов'язаних форм та методів роботи, серед яких: тренінг, міні-лекція, дискусія, диспут,

групова бесіда, рольова гра тощо. Робота з підлітками здійснюється, переважно, на тематичних виховних годинах та тренінгових заняттях.

Наведені заходи можуть проводитися у позаурочний час. Метою такої роботи є задоволення інтересів і запитів дітей, розвиток їх творчого потенціалу, нахилів і здібностей у сферах діяльності та спілкування. Домінуюча роль в її організації належить класному керівнику, який виступає передусім організатором виховних заходів (організованої діяльності, спрямованої на досягнення певної виховної мети).

Виховні заходи орієнтовані на закріплення, поглиблення знань, застосування їх на практиці, розширення кругозору, формування наукового світогляду учнів. Не менш важливим є вироблення умінь і навичок самоосвіти, розвиток творчих здібностей, організація дозвілля, культурного відпочинку.

Виховна година, як одна з форм виховної роботи, передбачає створення оптимальних умов для продуктивного спілкування класного керівника з учнями з метою формування у них певних соціальних цінностей. Дбаючи про ефективність виховної години, класний керівник перед її проведенням має продумати питання: “Якою вона буде? Кому потрібна вона — педагогу чи учням? Які можливі результати?” Відповіді на ці питання визначально вплинули на вибір теми виховної години, особливості її підготовки та проведення.

Бесіда, як форма виховної роботи, спрямована на формування в учнів умінь і навичок моральної поведінки, оволодіння загальнолюдськими і національними морально-духовними цінностями.

Інформацію про норми та цінності діти отримують в сім’ї, із засобів масової інформації тощо. Але цей процес здебільшого стихійний, не сприяє формуванню стійких переконань. У дітей під впливом різних чинників нерідко виникають хибні уявлення про цінності. Тому в навчально-виховній роботі необхідно надати цьому процесу системності, науковості, щоб сформуванню у підлітків надійні засади соціальних цінностей.

Цій меті слугують бесіди, в основі яких — використання діалогу. Вони сприяють узагальненню дитячих спостережень, вражень і переживань, певних знань морально-етичних норм, що сприяє поступовому сходженню особистості до нових моральних якостей.

Поряд з іншими формами роботи з підлітками можливо проводити дискусії, що мають на меті – визначити особисті цінності, поглибити розуміння активності, цінностей інших, розвивати здорову систему переконань і мотивів, яка може скеровувати під час прийняття життєво важливих рішень, продемонструвати існування різних позицій щодо певних спірних питань, заохочувати відстоювати свої почуття, переконання, надати учням можливість прислухатися до думок інших членів групи.

Цікавою формою роботи з підлітками є проект. Проект спрямований на вирішення особистісної та соціально значущої проблеми з орієнтацією на конкретний результат із подальшою презентацією. Реалізація проекту передбачає дотримання певного алгоритму (визначення проблеми, мети, завдань, очікуваних результатів, планування та вирішення проблеми, узагальнення матеріалів та їх презентація). В організації діяльності важливою є роль дорослих. Залежно від досвіду, віку, можливостей і взаємин з дітьми, класний керівник може бути консультантом, експертом, керівником одного з мікроколективів. Результат діяльності багато в чому залежить від його взаємин з класом і в класі між учнями. Педагог повинен із самого початку стати для дітей старшим другом, який цікавиться їх життям, бере в ньому участь і, навчаючи їх, вчиться сам. Надзвичайно важливо при цьому викликати інтерес до себе. Перевагами проекту є реальна ситуація (проблема), досвід вирішення проблеми, створення мотиваційної ситуації, самостійність та активність, співробітництво, розвиток комунікативних умінь і навичок, досвід презентації [2, с. 47].

Інтерактивні методи (творчі завдання, запитання, метод конкретних ситуацій, ділові, сюжетно-рольові ігри, засідання експертних груп) – це різновид активних методів, сутність яких полягає в активній взаємодії усіх учасників навчального та виховного процесів. Інтерактивні методи найбільше сприяють формуванню довгострокових навичок і вмінь, виробленню цінностей, створюють атмосферу співпраці, взаємодії, дають педагогам змогу стати консультантами, модераторами в процесі навчання, а не єдиними джерелами знань. Інтерактивні методи застосовують для активізації навчально-виховного процесу.

Використання інтерактивних методів потребує дотримання таких принципів організації: конфіденційність (інформація, отримана у процесі роботи, не розголошується); реалістичність (весь використаний матеріал має бути правдивим, усі приклади та умови завдань взяті з реального життя); персоніфікація (“героями” прикладів, які наводяться, є конкретні люди, тому те, про що йдеться, не є абстрактним та глобальним); конкретність, яка дає можливість глибше та повніше зрозуміти порушену проблему; зворотний зв’язок (учасники мають можливість висловлювати свої думки та почуття з приводу почутого та побаченого, тренер – проводити корекцію розуміння підлітками певного матеріалу); відсутність соціального тиску (підлітки не бояться бути щирими).

Успіх застосування інтерактивних методів досягається дотриманням специфічних принципів спілкування ведучого і учасників: принцип “тут і тепер” (орієнтує учасників на те, щоб предметом їх аналізу постійно були процеси, які відбуваються в групі у цей момент); принцип “Я” (основна увага учасників має бути акцентована на процесі самопізнання); принцип відвертості (найголовніше – не лицемірити, не брехати) [4].

На сьогодні тренінг – це специфічна форма взаємодії ведучого та учасників, заснована на використанні інтерактивних методів навчання, за якої створюються умови для поглиблення, отримання нових знань і формування практичних умінь та навичок. Він дозволяє акцентувати увагу підлітка не тільки на власних почуттях, але і на переживаннях людей, з якими він взаємодіє. Мета тренінгу – в процесі активного соціального навчіння допомогти учасникам досягти повноти своєї самореалізації [1, с. 24–35].

Інтерактивні методи дають можливість сформувати та закріпити знання, набути навички. Сама процедура тренінгу містить пошук соціально значущих мотивів, формування активної життєвої позиції. Для підготовки та проведення тренінгу мають бути визначені мета заняття, завдання та зміст тренінгу: перелік і послідовність виконання різноманітних вправ, завдання на рефлексію власних дій, матеріали для підсумків роботи. Використовуючи таку форму роботи, як правило, моделюють реальні життєві ситуації, пропонують проблеми для спільного вирішення, застосовують ділові, сюжетно-рольові ігри.

Слід врахувати такі аспекти соціально-педагогічної підтримки: створення умов для саморозвитку особистості; діалогізація взаємодії, рівноправне міжособистісне спілкування, засноване на довірі та повазі; гармонізація інтелектуальної та емоційної сфери – поєднання емоційного стану та постійної рефлексії особистості; вільний простір та свобода вибору; створення умов для самостійного вироблення певної життєвої активної позиції особистості.

Отже, соціально-педагогічна підтримка ціннісно орієнтованої активності має ґрунтуватися на активності кожного учасника, вільному висловлюванні власної точки зору і її обговоренні. Розроблення та впровадження у виховний процес загальноосвітніх закладів комплексної методики соціально-педагогічної підтримки ціннісно орієнтованої активності молодших підлітків, створення оптимальних педагогічних умов її втілення дасть змогу визначити стан та особливості ціннісно орієнтованої активності, покращити підготовку соціально-педагогічних кадрів. Оптимальні педагогічні умови соціально-педагогічної підтримки можна створити, якщо основним завданням буде підтримка інтересів і здібностей підлітків, залучення до різноманітної діяльності, реалізація особистісно орієнтованого підходу до навчання й виховання в умовах загальноосвітнього навчального закладу.

Література

1. Безпалько О. В. Просвітницький тренінг як різновид соціальних послуг для дітей та молоді / О. В. Безпалько // Соціалізація особистості : зб. наук. праць / Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова / заг. ред. А. Й. Капської. – К. : Логос, 2003. – Т. XXI. – С. 24–35.
2. Виховання особистості у добродійній діяльності : метод. посіб. / [Алексеєнко Т. Ф., Данілова А. П., Малиношевський Р. В. та ін.] / під заг. ред Т. Ф. Алексеєнко. – Ніжин : ПП Лисенко, 2015. – 192 с. – С. 47.
3. Основи практичної психології / В. Панок, Т. Титаренко та ін. – К. : Либідь, 2003. – 536 с. – С. 195.
4. Самоукина Н. В. Практический психолог в школе: лекции, консультирование, тренинги / Н. В. Самоукина. – М. : Изд-во Института Психотерапии, 2003. – 244 с.

5. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / [за заг. ред. проф. І. Д. Звереві]. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 336 с. – С. 265.

Н. В. Сергеева

Особенности социально-педагогической поддержки ценностно ориентированной активности младших подростков

Институт проблем воспитания Национальной академии педагогических наук Украины (9 ул. Берлинского, Киев, Украина)

В статье проанализированы особенности социально-педагогической поддержки ценностно ориентированной активности младших подростков. Даны характеристики понятий “социально-педагогическая поддержка”, “ценностно ориентированная активность”. Проанализированы условия организации социально-педагогической поддержки, определены ее задания, формы и методы. Особое внимание сосредоточено на социально-педагогических методах поддержки ценностно ориентированной активности младших подростков.

Ключевые слова: *социально-педагогическая поддержка, ценностно ориентированная активность, формы, методы, младший подростковый возраст.*

N. V. Serheieva

Features of Socio-Pedagogical Support for the Value-Oriented Activity of Younger Teenagers

Institute of Problems on Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine (9 Berlynskoho Str., Kyiv, Ukraine)

The article analyzes the features of social and pedagogical support of the value-oriented activity of younger adolescents. The characteristics are given to understand “social and pedagogical support,” “value-oriented activity.” Particular attention is focused on the socio-psychological analysis of the needs of younger teenagers in value-oriented activity. The sources, driving forces of activity, its forms and levels are described. The criteria of forming activity of the individual are determined. The study and analysis of the literature on the research allowed to clarify the concept of “value-oriented activity of teenagers” from the position of social pedagogy. The conditions for organizing social and pedagogical support are analyzed. Attention is also paid to socio-pedagogical methods of supporting the value-oriented activity of younger adolescents.

Keywords: *socio-pedagogical support, younger adolescence, value-oriented activity, forms, methods.*

References

1. Bezpalko, O. V. (2003). Prosvitnitskyi treninh yak riznovyd sotsialnykh posluh dlia ditei ta molodi [Educational training as a kind of social services for children and youth]. In Sotsializatsiia osobystosti: Vol. XXI (pp. 24-35). Kyiv: NPU im. M. Dragomanova.
2. Aleksieienko, T. F. (Ed.). (2015). Vykhovannia osobystosti u dobrochynnii diialnosti [Education of personality in charitable activities]. Nizhyn: PP Lisenko.
3. Panok, V. (2003). Osnovy praktyichnoi psykholohii [Fundamentals of practical psychology]. Kyiv: Lybid.
4. Samoukina, N. V. (2003). Prakticheskii psikholog v shkole: lekti, konsultirovanie, treningi [Practical psychologist in school: Lectures, consulting, trainings]. Kyiv: Lybid.
5. Zvierieva, I. D. (Ed.). (2008). Sotsialna pedahohika: mala entsyklopediia [Social pedagogy: Small encyclopedia]. Moscow: Izd-vo Instituta Psikhoterapii.

Сергеева Наталья Володимирівна, кандидат педагогічних наук, науковий співробітник лабораторії соціальної педагогіки Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України

Сергеева Наталия Владимировна, кандидат педагогических наук, научный сотрудник лаборатории социальной педагогики Института проблем воспитания Национальной академии педагогических наук Украины

Nataliia Serheieva, Research Scientist at the Laboratory of Social Pedagogy of the Institute of Problems on Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, PhD in Education

УДК 37.091.21:37.015.31:17.022.1:061.2

Л.М.Сокол, м.Київ

ІНТЕРЕНЕТ-ПРОСТІР ЯК ПАРАДОКСАЛЬНА ТЕХНОЛОГІЯ ВИХОВАННЯ ПІДРОСТАЮЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

В статті розкриваються специфічні особливості функціонування Інтернет-простору в цілому, та Інтернет-технологій, зокрема; їх дія на свідомість та структуру знань особистості. Проаналізовані можливості педагогічного впливу на становлення активної, самостійної особистості у кіберпросторі.

Ключові слова: Інтернет, віртуальна реальність, кіберпростір, Інтернет-технології, особистість, розвиток, саморозвиток, родова самосвідомість.